

Düşünce Dünyasında
Türkiz
ULUSAL HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year: 14 • Sayı/No: 66 • Aralık/December 2023
ISSN: 1309-601X

KASTAMONU'DA KIZ ÇOCUKLARININ EĞİTİMİ (1876-1914)

Education of Girls in Kastamonu (1876-1914)

Yücel NAMAL

Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi,
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Zonguldak.
yucelnamal@beun.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-8074-0134

Melek TOPARLAK ŞAHİN

Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi,
Çaycuma Meslek Yüksek Okulu, Zonguldak.
melek.tsahin@beun.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-1479-4038

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi
Gönderim Tarihi: 18.09.2023
Kabul Tarihi: 23.09.2023
DOI: 10.59281/turkiz.1362111

Kaynak göstermek için:

Namal, Y.; Şahin, M.T., (2023). Kastamonu'da Kız Çocuklarının
Eğitimi (1876-1914).

Düşünce Dünyasında Türkiz, 14(66): 121-159.

İletişim / Contact

29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara/Türkiye
Tel: +90 312 460 1779 • Faks: +90 312 460 1789
www.tasav.org • iletisim@tasav.org • turkiz.dergi@tasav.org

KASTAMONU'DA KIZ ÇOCUKLARININ EĞİTİMİ (1876-1914)

Education of Girls in Kastamonu (1876-1914)

Yücel NAMAL

Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi,
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Zonguldak.
yucelnamal@beun.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-8074-0134

Melek TOPARLAK ŞAHİN

Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi,
Çaycuma Meslek Yüksek Okulu, Zonguldak.
melek.tsahin@beun.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-1479-4038

Özet

Osmanlı Devleti'nin batılılaşma sürecinde, modern bir toplumun oluşması için eğitimin önemli bir faktör olduğu anlaşılmıştır. Tanzimat ile başlayan batılılaşma faaliyetlerinde eğitim alanında yapılan çalışmalar kızların eğitimi konusu da önemli bir adım olmuştur. II. Meşrutiyet döneminin getirmiş olduğu özgürlük ortamı ve batılılaşma sürecinin gerektirdiği modernleşmenin yansımalarının en fazla hissedildiği alanlardan biri de eğitim olmuştur. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Kastamonu'da erkek öğretmen sayılarında ciddi bir artış olurken kadın öğretmen sayısının azlığı dikkat çekicidir. 1899'da Kastamonu Kız Sanayi Mektebi açılmış, ancak ilerleyen yıllarda Kastamonu'da eğitim gören kız öğrencilerin sayısının az olması eğitim konusunda yeni atılımların yapılmasına ortam hazırlamıştır. I. Dünya Savaşı öncesinde Kastamonu il genel meclisinin bütçe görüşmelerinde kız çocuklarının eğitiminin öneminden bahsedilmesi ve bu konuda çalışmalar yapılması bu durumun bir göstergesidir. Çalışmamızda Kastamonu'da faaliyet gösteren kız iptidai, kız rüştiye mektepleri ve kız sanayi mektepleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Kastamonu, Kız Çocuk, Eğitim.

Abstract

During the westernization process of the Ottoman Empire, it was understood that education was an important factor in the formation of a modern society. The studies carried out in the field of education during the westernization activities that started with Tanzimat have also been an important step in the education of girls. Education was one of the areas where the reflections of the atmosphere of freedom brought by the Second Constitutional Monarchy and the modernization required by the westernization process were most felt. While there was a significant increase in the number of male teachers in Kastamonu during the Second Constitutional Period, the low number of female teachers is striking. Kastamonu Sanayi-i Nefise Mektebi was opened in 1899, but the low number of female students studying in Kastamonu in the following years paved the way for new breakthroughs in education. The fact that the importance of girls' education was mentioned in the budget discussions of the Kastamonu provincial general assembly before World War I and that studies were carried out on this subject is an indication of this situation. In our study, girls' primary schools, girls' secondary schools, and girls' industrial schools operating in Kastamonu were discussed.

Keywords: Ottoman Empire, Kastamonu, Girl-Child, Education.

Giriş

Osmanlı'da 1869 yılında kabul edilen Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile batı tarzında eğitim veren ilkokullar açılmaya başlamıştır. Bu nizamnamede ilkokul, ortaokul, lise, üniversite alanında yapılacak eğitim ve öğretimin faaliyetleri, okulda okutulacak dersler, kayıt işlemleri, kız ve erkek çocukların öğrenimi, öğretmenler ve okul çalışanlarının çalışma şartlarına yer verilmiştir (Altın, 2008: s.274). Nizamnamenin üçüncü maddesinden otuz beşinci maddesine kadar olan kısmında ilkokulların durumu ele alınmıştır. Nizamnamenin dokuzuncu

maddesinde ise kız çocuklarının sıbyan mekteplerinde altı yaşından on yaşına kadar eğitimlerinin mecburi olduğu belirtilmiştir (1869 Yılı Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, s.5). Kız çocuklarının eğitimi konusunda önemli adımların atıldığı bu nizamnamenin on beşinci maddesine göre bir mahalle ya da köyde iki sıbyan mektebi mevcut ise bu okullardan biri kızlara tahsis edilecek kararı alınmıştır (1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, 1869: s.7). Nizamnamede kız rüştiyelerinin durumları da ayrıntılı olarak ele alınmış, kız rüştiyelerinin hangi şartlarda açılacağı ve öğretmenlerinin kadın olacağı özellikle belirtilmiştir (Cevat, 2008: s.274).

II. Abdülhamid Dönemi'nde ilköğretime verilen önemin artmasına bağlı olarak vilayetlerde eğitim alanında yaşanan gelişmeler, Anadolu halkının cehaletten kurtulmasına ortam hazırlamıştır. II. Abdülhamid Dönemi'nde, 1905-1906 arasında vilayetlerde faaliyet gösteren iptidailere bakıldığında Kastamonu vilayetinde 52 erkek, 23 kız karışık olarak 780 resmi iptidainin¹ olmasına karşın özel iptidainin bulunmadığını görülmektedir (Kodaman,1999: s. 90). Bununla birlikte Kastamonu'da azınlıklara ait bir tane karma eğitim veren iptidai bulunmaktaydı (Devlet Salnamesi, 1328: s.336-339). 1910'da ülke genelinde erkek ilköğretim okulunun kız okullarına ve karma okullara oranla en çok olduğu vilayetler arasında Kastamonu vilayeti de bulunmaktadır. Bu sıralamada önde gelen vilayetler ve bu vilayetlerdeki ilköğretim

¹ *Kastamonu vilayetindeki okullaşma oranının 1908 yılına kadar düşük olduğu, 1908 yılı ibdidaileri dikkate alındığında bu oranın binde altı olduğu belirtilmektedir. Bu oran Meşrutiyetin ilanı ile birlikte yükseliş göstermiştir. 1910 yılında Kastamonu vilayetinde eğitimde yeni düzenlemelere gidilmiş ve 76 adet Mekteb-i İdadi açılmıştır. Kastamonu merkezde 8, Tosya'da 3, Araç'ta 13, Daday'da 5, Safranbolu 9, Cide 5, İnebolu 9, Taşköprü 5 olmak üzere 1910'da 57 mekteb-i idadinin açılışı yapılmıştır. 1913 yılında Kastamonu vilayeti, kaza, köy ve nahiyelerde dâhil ibdidai sayısı 314'e yükselmiştir. Yine 1914 yılında Kastamonu okullaşma oranı binde 79'a yükselirken 1916 yılına gelindiğinde bu oran binde 109 olmuştur. Mehmet Serhat Yılmaz (haz.), Lütfü Seymen, Üsküdar'a Kadar Kastamonu, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008), 106.*

okul oranları şu şekildeydi; Yemen Vilayeti %98,96, Kastamonu Vilayeti %98,53 ve Hicaz Vilayeti de %98,36'dır (Duman, 2019: s.51). Bu orandan da anlaşılacağı üzere Kastamonu vilayeti kız öğrenci sayısının en az olduğu iller arasında yer almıştır. Ancak kız öğrenci sayısının az olmasından dolayı duyulan rahatsızlık için gerekli çalışmalar yapılmıştır. 1912 yılı Kastamonu il genel meclisi tutanaklarında yer alan bütçe görüşmelerinde kız çocuklarının eğitimini öneminden bahsedilmiştir. Bu görüşmelerde, cahilliğin önlenmesi adına muallim ve muallimelerin refah içinde yaşamalarını sağlayacak yeniliklerin yapılmasının gündeme getirilmesi de kızların eğitime verilen önemin göstergesidir (Kocaoğlu,2011: s.20).

Mesleki eğitim çerçevesinde kızların ilk teknik öğretim çalışmaları, *Erkek Teknik Öğretim* ve *Kız Teknik Öğretim* okullarının faaliyete geçişi Osmanlı Dönemi'nde gerçekleşmesine rağmen teknik anlamda asıl gelişmeler Cumhuriyet Dönemi'nde yaşanmıştır (Ayrıl, 1983: s.45). Mesleki eğitim konusu kızlar arasında ilk olarak Tanzimatla birlikte gündeme gelmiştir (Kurnaz, 2011: s.47). II. Abdülhamid döneminde kızların eğitime verilen destek sayesinde bu süreç önemli bir ivme kazanmış hatta *Kız Sanâyi Mekteplerinin*²

² *Sanâyi mekteplerinin ilk ortaya çıkışı Mithat Paşa'nın Tuna valiliği yaparken söylediği "İslam ve Hristiyan evladından bazı bakımsız ve yetim çocuklar şurada burada perişan telef olduklarından o makule etfali aceze ashabı hayret ve hasenatin ianesiyle bir mahal yaptırıp talim ve terbiyelerine bakmalı ve sanat öğretmeli" sözleriyle gündeme gelmiştir. Bu söylem doğrultusunda 1860 yılında Niş başta olmak üzere Sofya ve Rusçuk bölgelerinde İslahhaneler açılarak mesleki eğitim başlamıştır. Hatta ilk zamanlarda bu İslahhanelerin giderleri hayırseverler tarafından karşılanmıştır. 1868 yılında, Mekteb-i Sanâyi Nizamnamesi çıkarılarak İstanbul başta olmak üzere aynı yıl içinde İzmir, Bursa, Kastamonu, Bosna, Trabzon ve İşkodra bölgelerinde de sanat okulları açılmıştır. Açılan bu okullar içerisinde Kastamonu ve İşkodra sanat okullarında kızlar bölümü de mevcuttur.² Ülkenin değişik bölgelerinde kurulan bu ıslahhaneler kalkınmayı ve modernleşmeyi temsil ediyordu. Bu ıslahhanelerin önde gelenleri Bursa, Kastamonu, Halep, Sivas, İşkodra, Edirne, İzmir, Erzurum, Bosna, Trabzon, Diyarbakır, Bağdat, Selanik, Şam, Trablusgarp, Üsküp, Bosna Kız İslahhaneleri idi. Aysin Şişman, "Osmanlı Devleti'nde Batılı Anlamda Mesleki*

sayısı arttırılmaya çalışılmış, bu konuda istikrar sağlanamamakla birlikte bu okullar uzun süre ayakta kalamamıştır (Kurnaz, 1992: s.43).

1. İptidai Mektepleri

1872 yıllarında Osmanlı Devleti'nin yeni eğitim programına uygun olarak İstanbul'da Nuri Osmaniye Camisi'nde bulunan bir binada ilk *İptidai Mektebi* açılmıştır (Ergin, 1977: s.390). II. Abdülhamid Dönemi'nde sıbyan mekteplerinin³ yerini iptidai mektepleri almış ve 1876 anayasası olan Kanun-i Esasi'de ilköğretimin mecburi olduğunu belirtilmiştir. Bu süreçte özellikle kız iptidailerinin sayısındaki artış oldukça olumlu yönde olmuş, Osmanlı'da 1906-1907 yıllarında 349 kız iptidaisi varken 1913-1914 yıllarında 587 olan kız iptidai sayısı, Meşrutiyet döneminde %50 oranında artmıştır (Kurnaz, 2013: s.96; Düstur, Birinci Tertip, 4/19). XIX. yüzyılın sonlarında, İstanbul dışında taşrada eğitim-öğretim faaliyetlerindeki gelişmeler, Kastamonu'da da kendini göstermiştir. Meşrutiyet sürecinde, Kastamonu'da eğitimle ilgili elde edinilen istatistiklerde Kastamonu'da ilköğretime verilen önemin azımsanamayacak kadar iyi bir durumda olduğu görülmektedir. Özellikle yerel basında bu durumu destekleyici makalelere de yer verilmiştir. Eğitimin özellikle anne adayı olarak yetişen kız çocukları için önem arz ettiği ve eğitimli bir annenin bilinçli bir çocuk yetiştirmesinde oldukça önemli olduğu bu yazılarda dile getirilmiştir. Bu makalelerden biri olan Köroğlu Gazetesi'nin 15 Nisan 1910 tarihli nüshasında yer alan bir makalede kızların okuma yazma öğrenme ve tahsillerinin önceleri abes ve masraf olarak görüldüğünden bahsedilmektedir. Ama hâlâ bazı babalar tarafından

ve Teknik Eğitimin Doğuşu"Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1, (2008), 27-43.; *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839-1924*, 145.

³ 1892-1893 yıllarında Kastamonu'da 2919 adet sıbyan mektebi bulunmaktadır. Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2001), 231.

bu fikrin devam ettirildiği kız mektebine devam edenlerin sayısının azlığı ile gösterilmektedir. Makalede şu ifadelere yer verilmiştir (Koroğlu, 15 Nisan 1910: s.2-3).

“...Hâlbuki eğitim insaniyet için bir ihtiyaçtır. Hem dünya hem ahiret hayatını öğrenmek insanların eğitime ihtiyacı vardır. Mademki kadın da insandır, hem de insanların temel taşıdır. O halde onların da eğitim nimetinden yararlanmaları lazımdır. Kadınların çocukların terbiyesiyle ilgilenmeleri sorumluluklarıdır. Bu nedenle anne olacak kızlar mükemmel terbiye görmeli. Filozoflardan biri “kadınların terbiyesi mükemmel olan toplum ilerler” demiştir. Kadınların terbiye alması namus, iffet ve hayâ gibi şeyleri öğrenmelerine yol açar. Kızların okuma yazması lazım ancak bunları eğiten öğretmenler lazımdır. Fakat öğretmenlerimiz yok denecek kadar enderdir. Bunun için Eğitim Bakanlığı vilayetlerden okulu bitirmek isteyenler bildirsini demiş. Maaşlar iyi olacaktır. Fakir kızların durumu değerlendirmesini tavsiye ederiz.”

Kastamonu vilayet salnamelerinde eğitim başlığı altında vilayette ve kazalarda bulunan kız öğrencilere ait mektep ve rüştiye⁴ sayıları, bu okullarda görev alan öğretmenlerin isimleri ile okulda bulunan öğrenci sayılarına yer verilmiştir. Vilayet salnameleri 1869 ile 1903 yılları arasını kapsadığından öncelikle bu döneme ait verilerden faydalanılmaktadır. 1311 (1893) Kastamonu vilayet salnamesine göre bu yıllarda vilayette 79 öğrencisi olan bir kız mektebi ile 35 öğrenci mevcutlu Hepkebirler kız ve erkek iptidai

⁴ Kızlara ait ilk rüşdiye İstanbul'da faaliyete başlamış, 2 erkek hoca, 1 bayan nakış hocası olmak üzere 3 öğretmenin görev aldığı görülmektedir. Kız Rüşdiyesinde ilk idareci bayan öğretmen ise Fatma Hanım olup Fatma Hanım 1871-1872 tarihleri arasında Beşiktaş İnas Rüşdiyesin'de görev yapmıştır. Nakış dersi haricinde diğer derslerde bayan öğretmenlerin görev almaları 1873 tarihlerine tesadüf etmekle birlikte 1893-1908 tarihleri arasında Dârülmualimâtların mezun vermesiyle kız rüşdiyelerinde artık bayan öğretmenler görevlendirilirken erkek öğretmenlerin görevlerine de bu okullarda son bulmuştur. Ülkede kadın eğitimcilerin sayılarının artmasıyla birlikte orantılı olarak kız öğrenci sayılarında da artış görülmüştür. Kurnaz, Osmanlı'da Kadının Yükselişi, 99-125.

mektebi bulunmakta olup bu okulda Fatma Hanım öğretmen olarak görev yapmaktadır (Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1893: s. 121). Bununla birlikte aynı tarihlerde, Kastamonu'da Rum ve Ermeni mektepleri bulunmakta olup toplamda 100'e yakın öğrencileri vardır. Rum kız ilkokulunu toplam öğrenci sayısı 95 iken okulun sorumlu öğretmeni Victoria Hanım'dır. Ermeni ilkokulunda ise toplam öğrenci sayısı 80 olup bu öğrencilerden 50'si erkek, 30'u kız öğrencidir (Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1893: s.119, 123, 122).

1903 yılına gelindiğinde ise Kastamonu merkez ve kazalara ait iptidai mektebi, öğrenci sayıları şu şekildedir (Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1903):

Tablo 1: 1903 Yılında Kastamonu Merkez ve Kazalardaki İptidai Mektebi ve Öğrenci Sayıları

<i>Yer</i>	<i>İptidai Mektebi</i>	<i>Öğrenci</i>	<i>Öğretmen</i>
Kastamonu	8	546	7
Tosya	10	557	6
Taşköprü	3	292	4
Safranbolu	6	-	12
Daday	2	-	2
Araç	1	110	2
Cide	1	100	1
Kargı	1	100	1
Sinop	4	282	7

Kaynak: Kastamonu Vilayet Salnamesi, (1903).

Tablo 1'den anlaşıldığı üzere Kastamonu merkezde bulunan iptidai mektep sayısı 8 iken Kastamonu kazası olan Tosya'da iptidai mektep sayısı 10'dur. Bu durum bize Tosya'nın gelişmiş bir kaza olduğunu gösterirken aynı zamanda kazada eğitime verilen önemi de göstergesidir. Tosya kazasının eğitim konusunda merkeze nazaran daha aktif olmasında ticaret yollarına hâkim bir noktada olmasının etkisi olduğu gibi Tosya halkının eğitim konusunda

özverili davrandığını da düşünebiliriz. Çünkü okulların inşası sürecinde birçok yerde halkın maddi ve manevi anlamda oldukça faydası olmuştur. Bununla birlikte Tosya kazasında okula devam eden öğrenci sayısının fazla olması bize halkın okuma yazma konusunda ilerici bir anlayış sergilediğinin göstergesidir. Tabloda dikkati çeken diğer bir nokta, Safranbolu kazasında okul ve öğretmen olmasına rağmen öğrenci sayısının belirsiz olmasıdır. Daday kazasında ise iki okul, iki öğretmen olmasına rağmen öğrenci sayısı belirsizdir. Sinop sancağında ise öğretmen sayısına nazaran öğrenci sayısı oldukça fazladır.

Kastamonu’da II. Meşrutiyet sürecinde genel olarak eğitimin mümkün olduğunca köylere kadar ulaşmasının mümkün kılınması konusunda ısrarlı bir tavır sergilenmiştir. Bu konu ile ilgili bazı örnekler öne sürülerek durumun hassasiyeti üzerinde durulmuştur. Köroğlu Gazetesi’nin 26 Aralık 1909 tarihli *“Takrir-i Maarif / 9 Yaşında Mektepli Bir Kızın 41 Koyun 9 Teke Hesabı”* başlıklı bir köşe yazısında, Kastamonu vilayetinin Akkaya nahiyesi merkezi El Yakut karyesinde yaşayan 35 yaşındaki bir şahsın pazardan 41 koyun, 9 teke aldığından bahsedilmiştir. Dahası toplam hayvan sayısının 50 olduğu halde satın alan kişinin bunu idrak edecek bilgiye sahip olmadığına değinilmiştir. Hesap kabiliyeti olmayan bu kişi ailesine, *41 koyun 9 teke var ama 50 olması gerek* demesi üzerine evdeki küçük kızın bu durumu babasına izah etmesinden ve doğru hesabı anlatmasından bahsedilmiştir. Bu küçük kızın mezkûr karyede kız mektebi öğrencisi olduğundan ve 9 yaşında olduğundan bahsedilerek çocukların eğitiminin önemine dikkat çekilmiştir (Köroğlu, 13 Kasım 1910: s.3). Bu örneğin ardında ise kızların okumasını, okula gönderilmelerini, öğretmenlerin aldıkları ücreti hak ettiklerini, çocukların öğretmenlerden istifade ettikleri ifade edilmiştir. Bununla birlikte kız öğrencinin ailesine *“bugün okulda 62 kız arkadaşıyla birlikte sevine sevine okuyoruz.”* ifadesi bu okuldaki öğrenci sayısı hakkında bize bilgi vermiştir. Ayrıca mektebe yeni bir hoca hanımın geleceği duyurulmuş, okulda görev yapan öğretmenin de öğrencilerin her birine ayrı ayrı ders anlattığı, dersi daha iyi

olanlara kuran eğitimi verdiği, imla yazdırdığı, hesap öğrettiği, yerden, gökten, vatandan, dünyadan ve ahiretten bahsettiğine değinilmiştir. Yazının son bölümünde ise Akkaya nahiyesi müdürü Nazif Bey, “*hükümetin zorlamasına meydan vermeden çocukları okula gönderiniz.*” yazarak bu konudaki hassasiyeti ifade etmeye çalışmıştır (Köroğlu, 13 Kasım 1910: s.3).

1903 yılı Kastamonu Salnamesi kayıtlarına göre vilayet merkezinde 10 mektep olduğu bu mekteplerin birinin Ermenilere diğeri Rumlara ait olduğunu görülmektedir. Kastamonu'da 905 öğrencinin eğitim aldığı bu mekteplerin isimleri şöyledir: Nasrullah, Sinan Bey, Zihnizade,⁵ Sürur, Yarabcı, Numune, Deveciler ilkokulu. Bu okulların öğretmenleri ve öğrenci sayıları şu şekildedir:

Tablo 2: 1903 yılında Kastamonu Vilayet Merkezinde Bulunan Mekteplerin Öğretmenleri ve Öğrenci Sayıları

<i>Yer</i>	<i>İlkokul</i>	<i>Öğretmen</i>	<i>Öğrenci sayısı</i>
<i>Kastamonu Vilayet Merkezi</i>	Yarabcı	Hamdi Efendi	98
	Nasrullah	Osman Efendi	60
	Numune	Hafız Sabri Efendi-Hafız Remzi Efendi	101
	Deveciler	Hafız İsmail Efendi	56
	İsmail Bey	Bahaddin Efendi	46
	Sürur	Hafız Mehmet Efendi	57
	Sinan Bey	Hacı Abdülaziz Efendi	10
	Zihnizade	Hafız Hakkı Efendi	12

Kaynak: Kastamonu Salnamesi, (1903), 166-167.

⁵ *Kastamonu vilayetinde sosyal hayatta kullanılan unvanlardan biri olan “Zade” şehirde yaşayan, şehrin önde gelen eşraf ve aileleri için kullanılan bir unvandır. Maden, XVIII. Yüzyılın Sonlarında, 77.*

Vilayet merkezinde bulunan, Ermeni mekteplerinin⁶ erkek kısımlarında öğrenci sayısı 110 iken kız gurubunda öğrenci sayısı 55'tir. Rum mektebinde⁷ ise erkek kısmının öğrenci sayısı 135, kız kısmının ise 165'tir (Kastamonu Salnamesi, 1903: s.166-167). Bu verilerde Rum okulunda kız öğrenci sayısının oldukça yüksek olması dikkat çekicidir. Bu bağlamda Müslüman ailelere nazaran gayrimüslimlerin eğitim konusunda kız çocuklarına daha çok fırsat tanındığını görülmektedir. 1913 ve 1914 yıllarında vilâyet ve liva özel bütçelerinde eğitim harcamalarına baktığımızda Kastamonu vilayetinin 1914 yılı eğitim harcamaları %31.10 olarak belirtilmiştir (Ergün, 1996: s.242).

⁶ *Kastamonu'da gerçekleşen vatanseverlik göstergesi diyebileceğimiz birçok fedakârlığın, özverinin kanıtı olarak değerlendirdiğimiz önemli gelişmelerden bir tanesi de Adana'da gerçekleşen olaylar sonrasında halkın çaresizliğine bir nevi destek olmak adına Ermeni öğrencilerin, ittihat ve terakki cemiyeti gençlerinin bir tiyatro düzenleyerek "Hürriyete Doğru" adlı piyesin oynatılması ve buradan elde edilen paranın yardım için kullanılmasıdır. Gençler tarafından sergilenen bu meziyetin takdirle karşılandığını ayrıca bu esnada Sitrak Efendi'nin bir konuşma yaparak Ermenilerin de bu vatan evladı olduklarını, vatanın korunmasında onların mesul olduklarını ve askere alınmaları gerektiğini söyleyerek Ermenilerin vatanseverliklerine tercüman olmuş. Burada asıl anlatılmak istenen şey birlik ve beraberliğin önemini yanında, vatan toprağı üzerinde yaşayan herkesin bu vatan uğruna aynı safta mücadele etmesi gerektiğidir. Köroğlu, 28 Mayıs 1909, 3.*

⁷ *Kastamonu'da Rum Mektebi yapılması isteğı Rum Patrikhanesi tarafından dile getirilmiş ve bu istek üzerine 1895 yılında Kastamonu'da bir Rum Mektebinin yapılmasına izin verilmiştir. Yapılan planlama kapsamında Mektebin masraflarının 57900 lira tutacağı tespit edilerek bu masrafların cemaat tarafından karşılanacağı ifade edilmiştir. Mektep binasının bir bölümü erkek, bir bölümü kız öğrencilerin eğitim alacağı şekilde planlanmıştır. Rum Mektebi Cumhuriyetin ilanından sonra da Vakıflar Öğrenci Yurdu olarak faaliyet göstermiştir. Kemal Kutgün Eyyüpgiller, Bir Kent Tarihi Kastamonu, (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1999), 178; Topçubaşı- Eyyüpgiller, "Kastamonu'da 19. Yüzyıl, 1192.*

Tablo 3: 1913 ve 1914 Yıllarında Vilâyet ve Liva Özel Bütçelerinde Eğitim Harcamaları

<i>Vilâyet ve liva adı</i>	<i>% 1913</i>	<i>% 1914</i>
İstanbul	74.25	60.97
Edirne	---	---
Adana	24.51	37.34
Ankara	37.58	41.66
Aydın	35.29	25.02
Bağdat	-	48.32
Beyrut	2.95	23.99
Halep	42.07	27.80
Hüdavendigâr.	34.45	33.53
Diyarbakır	42.22	37.84
Suriye	-	26.38
Sivas	35.45	36.49
Trabzon	29.36	30.10
Kastamonu	20.39	31.10
Konya	28.70	21.19
Mamuretülaziz	36.72	41.64
Musul	36.64	27.37
Urfa	12.23	32,72
İzmit	32.67	21.25
Bolu	41.95	29.32
Teke	-	25.13
Canik	29.32	28.52
Çatalca	--	--
Zor	40.96	37.52
Kudüs	32.55	32.31
Karesi	21.89	31.42
Kale-i Sultaniye	22.13	28.60
Kayseri'ye	--	32,73
Medine	--	--
Menteşe	--	43.98
Ortalama	24.95	31.86

Kaynak: Ergün, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri 1908-1914*, 242.

Kastamonu'da dünya üzerinde insanca yaşamak ve her işin üstesinden kolayca gelebilecek bir konuma gelmenin ancak eğitimle olacağına inanılmıştır. Bir milleti yükseltecek, ilerletecek kişiler düşünürlerdi. Bu düşünürleri yetiştirecek olan ana eğitim kurumu

ise mekteplerdi. Bu konuda Hristiyan köylülere imrenilmiş hatta onların mektepleri için canlarını vermekten çekinmediklerine dikkat çekilmiştir. Sadece eğitime değil hükümete, kiliseye, mektebe istenilen desteği vermeleri takdir edilmiştir. Müslüman halk bir vergi verirken onların birçok ödeme yapmaktan çekinmemeleri Kastamonu halkı tarafından takdir görmüştür (Koroğlu, 6 Mart 1909: s.3). Bu değerlendirmeler ve karşılaştırmalar yapılırken Türk erkeğinin cepheden geri kalmadığını, canı pahasına vatanı uğruna mücadele vermekten kaçınmadığını ve bu süreçte ilerlemeye dair desteklerin vatan savunmasının gerisinde kalmış olacağını söylemek yerinde bir değerlendirme olacaktır.

Kastamonu vilayetine bağlı sancak ve kazalarda bulunan mektepler arasında kız mektepleri bulunmaktadır. Bu mekteplerde de kadın öğretmenler görevlendirilmiştir. Ayrıca kız öğrenci sayıları da iyi durumdadır. 1893 yılı ve 1903 yılı Kastamonu vilayet salnamesine göre bu yıllarda kazalarda bulunan okul, öğretmen ve öğrenci sayılarına baktığımızda 1893 yılı Taşköprü kazasında bulunan okullar ve öğretmen kadrosu şu şekildedir (Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1893: s.163):

Tablo 4: 1893 Yılı Taşköprü Kazasında Bulunan Okullar ve Öğretmen Kadrosu

<i>Okul öğretmenleri</i>	<i>Öğrenci sayısı</i>
Erkek Mektebi Öğretmeni Osman Şükrü Efendi	93
Diğer Erkek Mektebi Öğretmeni Hafız Mustafa Efendi	40
Kız Mektebi Öğretmeni Fatma Hanım	95
Kız Mektebi Refikası Zehra Hanım	

Kaynak: *Kastamonu Vilayet Salnamesi, (1893), 163.*

1903 yılı Kastamonu vilayet salnamesine göre Taşköprü'de kazasında bulunan okullar ve öğretmen kadrosu şu şekildedir (Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1903: s. 189):

Tablo 5: 1903 Yılında Taşköprü Kazasında Bulunan Okullar ve Öğretmen Kadrosu

<i>Erkek mektebi</i>	<i>Okul ismi</i>	<i>Öğretmen</i>	<i>Refika</i>	<i>Öğrenci Sayısı</i>
	Tahlil Pazarı İlkokulu	Hafız Ali Efendi	-----	112
	Şeyh Hüsametdin İlkokulu	Hafız Mustafa Efendi	-----	70
<i>Kız mektebi</i>	Muzaffereddin İlkokulu	Hatice Hanım	Emine Hanım	110

Kaynak: Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1903 (1327), 189.

Kastamonu vilayetine bağlı olan Taşköprü kazasında 1893 yılında iki erkek, bir kız mektebi bulunmaktadır. Erkek mekteplerinde toplam 133 erkek öğrenci bulunurken kız mektebinde 95 kız öğrenci bulunmaktadır. Kazada bulunan kız öğrenci sayısının erkek öğrenci sayısına yakın olması sevindirici bir durudur. Bununla birlikte kız mektebinde, kız öğrenciler için öğretmen hanıma yardımcı olmak adına yardımcı bir hanım çalışanın bulunması oldukça isabetli olmuştur. Çünkü bir öğretmenin tek başına 95 mevcutlu kız mektebine yeterli olması mümkün değildir. 1903 yılına gelindiğinde ise kazada hem erkek öğrenci hem de kız öğrenci sayısında artış olmuştur. Erkek öğrenci sayısı 182 olurken kız öğrenci sayısı 110'a çıkmıştır. Ancak burada dikkati çeken nokta erkek öğrenci oranındaki artış kız öğrencilere nazaran daha fazla olmasıdır. Erkek öğrenci sayısı 55 kişi artarken kız öğrenci sayısı sadece 15 kişi olarak artış göstermiştir. Yine 1903 yılında kız mektebinin öğretmen ve yardımcı görevli kadro sayısında değişiklikler olmuştur.

1902 yılında Çankırı merkezinde üç erkek iptidai mektebinin bulunduğu (BOA, MF. MKT., 682/67) ve 1904-1905 yıllarına kadar bu bölgede kızların eğitim alabileceği bir kız okulunun mevcut olmadığı görülmektedir (Alkan, 2000: s.165). 1905-1908 yılları arasında ise Çankırı'da on bir erkek, beş kız iptidai mektebinin bulunduğu görülmektedir (Alkan, 2000: s.146). Kastamonu

vilayetine bağlı İnebolu kazasında ise 1893 yılında erkek ve kızlara mahsus 1mektep, 2 öğretmen, 3 sıbyan mektebi bulunmaktadır (Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1893: s.177). 1903'e gelindiğinde, Kastamonu vilayet salnamesine göre İnebolu kazasında bulunan okullar ve öğretmen kadrosu şu şekildedir (Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1903: s.183-184):

Tablo 6: 1903 Yılında İnebolu Kazasında Bulunan Mektepler ve Öğretmen Kadrosu

	<i>Mektep</i>	<i>Öğretmen</i>
<i>Erkek Mektebi</i>	Odun Pazarı	İlk öğretmen Ahmet Efendi
	Odun Pazarı	İkinci öğretmen Hacı Hasan Efendi
	Musli	İlk öğretmen Hafız Mehmet Nuri
	Musli	İkinci öğretmen İsmail Efendi
	Akçasu	İlk öğretmen Hasan Efendi
	Akçasu	İkinci öğretmen Mehmet Efendi
<i>Kız Mektebi</i>	Hamamönü	İlk öğretmen Fatma Hanım
	Hamamönü	İkinci öğretmen Asiye Hanım
	Mescit	İlk öğretmen Emine Hanım
	Mescit	İkinci öğretmen Emine Hanım

Kaynak: Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1903 (1327), 183-184.

Tablo 6'ya göre 1903 yılında İnebolu kazasında, üç erkek mektebi, iki kız mektebi bulunmaktadır. Her mektepte iki öğretmen görevlendirilmiştir. Sayılarını tam olarak bilmediğimiz bu mekteplerin öğretmen sayılarının aynı olması erkek öğrenci ve kız öğrencilerin sayısında arasında çok büyük bir fark olmadığını düşündürmektedir. Bununla birlikte erkek mektebi sayısının kızlara göre fazla olması erkek öğrenci sayısının daha fazla olduğunun bir göstergesidir. İlerleyen yıllarda İnebolu kazasında öğrenci sayılarının artmasına bağlı olarak İnebolu'ya yeni öğretmenler atanmıştır. Kastamonu vilayetine bağlı sancaklar arasında bulunan Sinop sancağında kız çocuklarına ait okul sayısının diğer sancaklardan daha fazla olduğu görülmektedir. Buna karşın Çankırı

sancağında 1904-1905 yıllarına kadar kız mektebi olmadığı bilinmektedir (Alkan, 2000: s.165). 1893 yılı Kastamonu vilayet salnamesine göre Sinop Sancağında bulunan kız mektepleri ve öğretmen kadrosu şu şekildedir (Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1893: s.249-250):

Tablo 7: 1893 Yılında Sinop Sancağındaki Kız Mektepleri ve Öğretmen Kadrosu

	<i>Öğretmen</i>	<i>Öğrenci sayısı</i>
<i>Rum Kız Mektebi</i>	Birinci öğretmen Münhal	160
	İkinci öğretmen Matmazel İlisava	
<i>Masla Kız Mektebi</i>	Öğretmen yok	-----
<i>Köşk Kız Mektebi</i>	Ayşe Hanım	-----

Kaynak: Kastamonu Vilayet Salnamesi, (1310) 1893, 249-250

Bu mekteplerde öğrenim gören öğrenciler, okulda yapılan sınavlar sonrasında buradan mezun olmaktadır. Kastamonu vilayet dâhilinde bulunan mekteplerde yapılan sınavlar⁸ sonrasında öğrenciler başarıları doğrultusunda derece alarak hediyelerle ödüllendirilmişlerdir. 1909 yılında, ilkokulların her sınıfından birinci ve ikinci olarak mezun olan öğrenciler arasında bir heyet huzurunda müsabaka sınavları düzenlenmiş ve üçüncü yılın birincisi olan öğrenciye bir altın saat, ikinci yılın birincisine kordonlu nikel saat, ikinci olana kordonsuz nikel saat verilmiştir. Müsabaka sonrası Kastamonu Maarif Müdürü Tahir Rüştü Bey bir konuşma yaparak bu yıl birinciliği kazanan okulun Fevziye İptidai'si olduğunu, ikinciliğin ise Sinan Bey İptidai 'sinin olduğunu

⁸ *Kastamonu iptidai mekteplerinin ders programlarına baktığımızda, bu okullarda dini bilgilerin yanında Tarih ve Coğrafya dersleri de okutulmaktaydı. Bu konuda, Umumi Maarif Vekâleti tarafından, bu derslerin iptidai mekteplerinde nasıl okutulacağına dair gerekli bilgilendirmeler Kastamonu Maarif Müdürlüğüne yapılarak coğrafya dersleri için de "Muhtasar Osmanlı Coğrafyası" adlı kitabın okutulması belirtilmiştir. BOA, MF.MKT., 432/34.*

belirtmiştir. Ayrıca hayırseverlerin katkısı ile tesis edilen ve iki aydır tahsili devam eden feyizler kaynağının da müsabakada ikinciliği aldığı ifade etmiştir. Ardından da emek veren muallimler takdir edilerek teşekkürle onurlandırılmıştır (Koroğlu, 16 Temmuz 1909: s. 3-4). Bu bağlamda öğrenciler başarıları doğrultusunda ödüllendirilmiş, başarıları perçinlenerek şevklerinin arttırılması amaçlanmıştır. 1909 yılı itibari ile itibariyle Kastamonu merkez ve kazalarda bulunan okul ve öğretmen sayıları ise şu şekildedir:

Tablo 8: Kastamonu Merkez ve Kazalarda Bulunan Okul ve Öğretmen Sayıları

<i>Yer</i>	<i>Okul sayısı</i>	<i>Öğretmen sayısı</i>
<i>Kastamonu kasabası</i>	1	3
<i>Kastamonu kazası</i>	5	10
<i>Tosya</i>	3	2
<i>Cide</i>	5	9
<i>Safranbolu</i>	6	13
<i>Araç⁹</i>	5	9
<i>Taşköprü</i>	5	10
<i>Daday</i>	5	10
<i>İnebolu¹⁰</i>	7	18
<i>Çankırı</i>	10	18
<i>Çerkeş</i>	7	13
<i>Sinop</i>	5	12
<i>Ayancık</i>	5	9
<i>Boyabat</i>	6	13

Kaynak: Koroğlu, 11 Kasım 1909, 2.

Tablo 8'e baktığımızda, Kastamonu vilayetine bağlı sancak ve kazalarda toplam 77 okul, 153 öğretmen bulunmaktadır. Çankırı sancağının ve Çerkeş'in toplam okul sayısı 17, öğretmen sayısı 31

⁹ 1893 yılına ait Kastamonu vilayet salnamesine göre XIX. Yüzyılın son çeyreğinde Araç kazasında 194 erkek, 2 inas sıbyan mektebi, 208 asiya (değirmen), 47 su hazarı mevcuttur. Kastamonu Vilayet Salnamesi, (1893), 177.

¹⁰ 1897 yılında İnebolu kazasında, kız ve erkeklere özel bir inas mektebi, üç sıbyan mektebi vardır. Resimlerimiz (İnebolu), Servet-i Fünun, 12 Kasım 1897, 154.

iken Sinop sancağı, Ayancık ve Boyabat'ın toplam okul sayısı 16, öğretmen sayısı 34'tür (Koroğlu, 11 Kasım 1909: s. 2). Burada Kastamonu merkez kazanın okul ve öğretmen sayısının Safranbolu kazasından daha az olması dikkat çekicidir. Bu durum Safranbolu kazasında eğitime verilen önemin göstergesi olup Safranbolu halkının eğitime olan bakış açısını da göstermektedir. Bu bağlamda yerel basına yansıyan okul kampanyaları ve bu kampanyalara yapılan katılımlar bu düşünceyi destekler niteliktedir. Yine sancak olarak Çankırı sancağının okul ve öğretmen sayısının diğer kaza ve sancaklara göre yüksek olması bu sancakta yapılan eğitim faaliyetlerine gösterilen ilgiyi ortaya koymaktadır. İnebolu kazasının diğer bölgelere nazaran okul¹¹ ve öğretmen sayısı ise dikkate değerdir.

Kastamonu dâhilinde yeni yapılacak mekteplerin inşası konusunda halkın oldukça hassas davrandığını ve imkânları çerçevesinde destek verdiğini görülmektedir. Yukarıda vermiş olduğumuz Tablo 8'de bu süreci destekler niteliktedir. Çünkü kazalar arasında dahi okul sayılarında farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu durumun bir örneği olarak merkez vilayette İsmail Mahir Efendi'nin verdiği bir konferansta, bir numune ilkokulunun açılacağını ve bunun için bir bina bulunduğunu, okul binası için 6000 kuruş kadar bir tutar yardımında bulunulduğunu söylemiştir. Yine aynı dönemde mahallelerde bir iptidai mektebinin açılması uygun görülmüş; merkez mekteplerde istihdam olunacak öğretmenlere, hal ve mevkiye göre üç yüz veya iki yüz ellişer maaş verileceği bildirilmiştir (Koroğlu, 11 Kasım 1909: s. 2).

Koroğlu Gazetesi'nin 18 Kasım 1909 tarihli nüshasında, "Mektepler" adlı başlığı altında Kastamonu'da *Numune İlkokulu*'nun kurulması ve ayrıca hanım kızların da eğitim öğretim

¹¹ İnebolu halkının eğitime yaptığı destekler sayesinde İnebolu kazasının farklı bölgelerinde okullar yaptırılmıştır. Halk bu okulların yapılmasında maddi anlamda büyük destek vermiştir. *Servet-i Fünun*, Maarife Hizmet (İnebolu'nun Orine Karyesinde Açılan Mektep), 46/1177,148

faaliyetlerinden yararlanabilmeleri dile getirilmiştir. Hatta bu okulun açılması bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Kastamonu kasabasında kurulan erkek numune mektebinin kasım başlarında resmi olarak eğitime başlayacağı bildirildikten sonra aynı zamanda hanım kızların da hüner ve marifetlerinden yararlanılmak istenmiş ve kız rüştiyesindeki mevcut öğretmenlere verilecek olan maaşın evkaf medrese hasılatından verilmesi planlanmıştır. Bu okul için dârümuallimât mektebinden iyi derecede belgeye sahip olan Bedriye Hanım tayin edilerek gerekli olan dersler, hanım öğretmenler arasında taksim edilmek suretiyle belirlenmiştir. Okulun gerekli ihtiyaçları tamamlanarak diğer erkek okullarındaki düzeltmeler yerine getirilmiş ve bu süreç tamamlanmıştır. Son olarak çocukların bu fırsatı kaçırmaması için bir an önce velilerin çocuklarını okula getirmelerinin iyi olacağı ifade edilmiştir. Bu aşamada Kastamonu vilayet dâhilinde maaş ve masrafları özel yardım bütçesinden verilmek üzere bu defa 76¹² adet iptidai mektebi açılmıştır. Bunlardan başka kaza merkezlerinde bulunan Rum ve Ermeni mekteplerine birer öğretmen tayin edilmiştir. Çocuğunu okula göndermeyen velilere ise evladını cahil bırakmaması, okula devam ettirmesi gerektiği uyarısında bulunulmuştur (Koroğlu, 18 Kasım 1909: s. 2).

Koroğlu Gazetesi'nin 23 Aralık 1909 tarihli nüshasında, Kastamonu vilayetine bağlı Devrekâni kasabasında yapılacak olan

¹² 1910 yılına kadar olan dönemde Kastamonu dâhilinde açılan ilkokullar ve bu ilkokullarda görev yapan erkek öğretmenlerin isimleri için bakınız. Koroğlu, 14 Ocak 1910, 3-4. Kastamonu Numune-i Tatbikat İlkokulu, Göl nahiyesi İlkokulu, Kastamonu Ermeni İlkokulu, Kastamonu Rum İlkokulu, Tosya İlkokulu, Tosya'ya bağlı Aşağı kaya karyesi İlkokulu, Akkaya nahiyesi İlkokulu, Safranbolu'nun Yazıköy Rum İlkokulu Safranbolu'nun Kıran karyesi Rum İlkokulu Safranbolu'nun Eflani nahiyesi İlkokulu Safranbolu'ya bağlı Ulus nahiyesi İlkokulu Safranbolu'ya bağlı Aktaş nahiyesi İlkokulu Safranbolu'ya bağlı Bulak karyesi İlkokulu Safranbolu İlkokulu Daday İlkokulu, El yakut karyesi İlkokulu Güngören karyesi İlkokulu, Akpınar karyesi İlkokulu Azdavay nahiyesi İlkokulu, Devrekâni nahiyesi İlkokulu, Biliş viran karyesi İlkokulu, Kuzyaka nahiyesi İlkokulu. Koroğlu, 14 Ocak 1910, 3-4.

okul inşaatında halkın yapmış olduğu yardımlara yer verilmiştir. Okul binası için yardım yapanlar ve yardım miktarları şu şekildedir:

Tablo 9: Devrekâni'de Okul İnşaatı İçin Yapılan Yardımlar

<i>İsim</i>	<i>Kuruş</i>
İdriszade Hacı Mehmet Ağa	108
Hacı İbrahimioğlu Hacı Raşit Efendi	108
Kırmızıoğlu Hacı Kemal	20
Melike Hanım	236
Aziz Efendizade Hüseyin Efendi	20
Yirmi beş Ağa ¹³ Kerimesi Şerife Hanım	128
Habiboğlu İsmail	5
Müftüzade Mehmet Bey	250
İdriszade Hacı Mehmet Ağa	108
Daldabanoğlu Hüseyin Bey	54
Boyacıoğlu damadı Hacı Ali Ağa	2000
Toplam	3259

Kaynak: Köroğlu, 23 Aralık 1909, 4.

Tablo 9'dan anlaşıldığı üzere Devrekâni'de okul inşaatı için yapılan yardımlarda Melike ve Şerife Hanımların ismi geçmektedir. Kastamonulu hanımların bu şekilde yardımlara dâhil olmaları, gösterdikleri fedakârlığın dışında kadınların ekonomik olarak da yardım kampanyalarına katkı sağladıklarını göstermektedir. Yapılan bu yardım esnasında Devrekâni halkı neredeyse birbirleriyle yarış haline girmiş iken Yirmibeştaşazade kızı olan Şerife Hanım bizzat kamuoyuna müracaat ederek fakirliğinden dolayı bu muhterem yarışa giremediğini bu nedenle büyük üzüntü duyduğunu ancak beden gücünü kullanarak çalışmak istediğini ifade etmiştir. Nakit parası bulunmadığından gözyaşları içerisinde yatağını, yorganını çıkarıp vermek istemiştir. Kendisinin ısrarı üzerine eşyaları satılıp arzusu yerine getirilmiş ve eşyalarının

¹³ Kastamonu'da "Ağa" ünvanı sosyal hayatta bir statünün göstergesi olarak bilinmektedir. Kastamonu toplumunda mal, toprak sahibi ve sözü dinlenen kişiler tarafından kullanılan bu unvan kadınlar için kullanılan "Hanım" ifadesinin karşılığı olarak görülmektedir. Bununla birlikte askeri sınıflar için de "Bey" ve "Paşa" ünvanları kullanılmıştır. Maden, XVIII. Yüzyılın Sonlarında, 77.

karşılığı olarak 128 kuruş yardım defterine kaydedilmiştir. Yardımseverlik konusunda örnek olacak bu davranışı sergileyen fedakâr kadınlar sayesinde daha çok sayıda okulun ve yardımların yapıldığı aşikârdır. Okul inşaatı için yardım toplandığını duyan Küre emini, zade kızı Hafize Hanım; dağından iki İngiliz lirası kıymetinde 24 ağaç bağışlamış, bunu duyan arabacılar da üzerine düşen vazifeyi yaparak sabah saat dörtte yola çıkmış ve saat dokuzda bağış yapılan bu ağaçları okul binasının önüne getirmişlerdir (Köroğlu, 23 Aralık 1909: s.4). Kastamonulu kadınlar imkânları doğrultusunda birçok yardıma katkıda bulunmuş ve vilayette yaşanan sorunlara çözüm bulmak için elinden gelen her türlü fedakârlığı göstermiştir.

Kastamonu halkının eğitim konusunda gösterdiği hassasiyeti yerel basında yer alan haberlerde görmek mümkündür. Köroğlu Gazetesi'nin 10 Ocak 1912 tarihli nüshasında yer alan bir yazıda, daha önceki yıllarda Kuzyaka nahiyesinde yapımına başlanmış olan bir ilkokul için halkın verdiği destekten bahsedilmiştir. Ayrıca burada yapılan yardımlardan dolayı nahiye müdürü Tevfik Efendi'nin memnuniyetine dikkat çekilmiştir. Tevfik Efendi gazeteye yansıyan memnuniyet yazısında Kuzyaka nahiyesi merkezinde vatansever ve yardımsever kişiler tarafından yapılan yardım ile inşasına başlanmış olan okul inşaatının tamamlanması halinde eğitime başlanacağını bildirmiştir. Bu bağlamda öğrencilerin bu yeni okula geçerek eğitime başlamış olması memnuniyetle karşılanmıştır. Tevfik Efendi'nin bu süreçte göstermiş olduğu vatanseverlik ve yardımseverlik halk tarafından takdir görmüştür (Köroğlu, 10 Ocak 1912: s. 4).

Şehir halkının küçükten büyüğe eğitim konusundaki inşaa faaliyetlerinde ya da okullara destek olma konusunda vefalı ve azimkâr davranışlarına verilebilecek örneklerden biri de 1912 yılında Kastamonu'da bulunan Ermeni mektebinin tamirâtı için gösterilen çabadır. Ermeni okulunun tamirâtı için gerekli olan tutarın toplanmasında minik yavrular tiyatro etkinlikleri düzenlemiş ve bu sayede okulun tadilat masrafını karşılamakla kalmayıp her

şeyin devletten beklenmemesi gerektiğine dair toplumsal bir mesaj verilmiştir. 1912 yılının ocak ayında düzenlenen “*Ermeni Mektebinde Tiyatro*” adlı bu etkinlik yerel basında da duyurulmuştur. Şehirde Ermeni mektebinde gerekli olan tadilat masraflarının temini amacıyla erkek ve kız çocukları tarafından bir iki perdelik komediler oynatmak ve mevleviler söylenmek için bir gece düzenlenmiştir. Erkek ve kız öğrencilerin yoğun bir hazırlık sonrasında vermiş oldukları bu gösteri büyük ilgi görmüş ve gece sonrasında okul için 5-10 lira toplanmıştır. Okul binasının dolu olmasından dolayı birçok kişi programa katılamamıştır. Bu yoğunluktan dolayı aynı parçalar başka bir gün yeniden gösterilmiştir. Yine okul yararına olmak üzere şehrin Ermeni Gençleri Kulübü tarafından başka bir akşam bir piyes daha verilmiştir. Bununla birlikte okulca tamamlanması gereken ihtiyaçlar ve ilerlemenin sağlanması için Osmanlı Bankası Direktörü Karokçıyan Efendi'nin eşi Madam Karokçıya'nın kontrolünde ve Madam Herliyan, Madam Zamyakçıyan, Madam Buğcalıyan, Madam Ekneciyan, Madam Aram, Madam Habikyan ve Madam Halacıyan'dan oluşan bir komisyon kurulmuştur. Bu doğrultuda okul bünyesinde bir dikimhane kurulması ve İstanbul'dan bir de öğretmen getirilmesine karar verilmiştir. Kastamonu'da Ermeni vatandaşların okulların ilerlemesi ve yükselmesi adına yaptıkları faaliyetler takdirle karşılanırken diğer taraftan bu güzel hareketin aynı şekilde Türk vatandaşlar tarafından da yapılması arzu edilmiştir. Ayrıca bu faaliyet vesilesiyle halka bir eleştiri mahiyetinde her şeyin hükümetten beklememesi, halkın kendi imkânları ile faaliyetler yapması gerektiği üzerinde de durulmuştur (Koroğlu, 29 Ocak 1912: s.2). Kastamonu'da bulunan Ermeni çocuklar ve vatandaşlar tarafından yapılan bu etkinlik, sadece bir okul için yardım toplandığının göstergesi olmayıp aynı zamanda halkın fedakârlığının da kanıtıdır. Piyesle sınırlı kalamayan bu yardım kampanyasına katılan kadın gönüllü vatandaşlar kendi imkânları doğrultusunda harekete geçmişlerdir. Burada açılması planlanan dikimhane sadece kazanç sağlamakla kalamayacak aynı

zamanda birçok Kastamonulu kadına iş kapısı olacaktı. Bu bağlamda eğitime destek amaçlı çıkılan bu yolda kadınların ekonomik manada topluma katkı sağlamalarına imkân verilmiştir.

1912 yılında, Kastamonu vilayetine bağlı olan Küre nahiyesinin¹⁴ Şenlik karyesinde bir okulun yapılması gündeme gelmiştir. Bu okulun inşası için yardım kampanyası düzenlenmiştir. Yapılan bu yardımlarda yine Kastamonulu hanımlar üzerine düşen görevini yerine getirmiş ve imkânları oranında yardım yapmışlardır. Şenlik karyesinde yapılacak olan ilkokul binası için yapılan yardımlar şu şekildedir (Koroğlu, 12 Mayıs 1912: s.4):

Tablo 10: Şenlik Karyesinde Okul İnşaatı İçin Yapılan Yardımlar

<i>Yardım Yapanlar</i>	<i>Kuruş</i>
Ahlatçık Karyesinden Bayramoğlu Kızı Ayşe ¹⁵ Hanım	58
Cin Hüseyinoğlu Mustafa ve Annesi	56
Recep Kethüdaoğlu Hacı Ali Osman Ağa Hanımı	50
Şenlikoğlu Dursun Ağa Hanımı	15
Halil Ustaoglu Hasan Hanımı	20
Kürtoğlu Mustafa Efendi Annesi Hanım	20

¹⁴ Küre kazasında, 1916 Seddülbahir'den düşmanın denize dökülmesi haber alınınca zafer kutlaması yapmak isteyen insanlar okullu çocukların vatan konulu şarkıları, zafer şiirleri ile kutlamalar yapmışlardır. Özellikle kız mektebinden, herkes tarafından sevilen bir hanımın söylemiş olduğu bir şiir herkesi gözyaşlarına boğmuş, tekrar tekrar alkışlanmıştır. Bu kutlama programını kazada öğrenim gören kız öğrencilerin etkinliklere katılarak kendilerini ifade etme imkânlarının olduğunun göstergesidir. Koroğlu 20 Ocak 1916, 4.

¹⁵ İsimlerin toplum içerisinde önemli bir yeri vardı. Bir kişinin kadın mı, erkek mi olduğu, Müslüman mı gayrimüslim mi olduğu isimlerinden anlaşılmaktaydı. Kastamonu'da 18. Yüzyıl sonlarında halk arasında en çok kullanılan isim "Ayşe" ismidir. Bu ismin önemi Hz. Muhammed'in eşinin adının Ayşe olmasıydı. Yine aynı şekilde erkekler arasında en sık kullanılan isim "Mehmet" ismidir. Bunun nedeni de Müslüman olan halk Hz. Muhammed'in ismini Türkçe olarak Mehmet olarak değerlendirmekteydi. Halk arasında her üç kişiden birinin adının Mehmet olduğu bilinmektedir. Maden, XVIII. Yüzyılın Sonlarında, (İstanbul: Roza Yayınevi, 2012), 78.; Osmanlı Ahkam Defterlerinde Kastamonu'daki hükümlerde geçem kadın isimlerine bakıldığında da en çok Ayşe, Ümmügülsüm, Emine, Fatma isimlerinin geçtiği belirtilmektedir. Özçelik, I ve II Numaralı Anadolu, 47.

Kürelî Hacı Osman Efendizade Hafız Ali Rıza Efendi Annesi Hanım	25
Kürelî Memiş Ağa Hanımı	10
Şenlikoğlu Osman Efendi Hanımı	10
Şenlikoğlu İbrahim Efendi Hanımı	10 ¹⁶
Hacı Osman Efendizade Ali Rıza Efendi'nin Tosya'da oturan kız kardeşi tarafından verilen 4 parça eşya bedeli	40
Akmanoğlu Hasan usta eşi hanım tarafından verilen bir marka bedeli	40
38 kadın tarafından verilen 39 parça eşya bedeli	220

Kaynak: Köroğlu, 12 Mayıs 1912, 4

Tablo 10'da görüldüğü üzere 1912 yılı mayıs ayı içerisinde Küre'nin Şenlik karyesinde yapılacak okul için yapılan yardımlara hanımlar yoğun bir ilgi göstermişlerdir. Bu yardımlarda nakit parası olmayan hanımlar ellerinde bulunan eşyaları vererek yardımlara dâhil olmuşlardır. Küre kazası hanımlarının göstermiş olduğu fedakârlık eğitime gösterilen ilginin en iyi ifadesidir.

Kastamonu'da yeni yapılan okullara belirli dönemlerde teftişleri yapılmış ve Millî Eğitim Kulübü, bu teftişler sırasında fakir çocukların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tespitlerde bulunmuştur. Bu teftişlerden birinde, Kastamonu Millî Eğitim Kulübü Başkanı Adil Bey ile Kâtip Abdul Bey, Fevziye ve Yarenci okullarını ziyaret etmiş, fakir ve muhtaç olan çocuklara karşılıksız kitap ve kırtasiye sağlamak, ayağı çıplak olanlara da çorap giydirilmek üzere çocukların isimleri alınmıştır (Köroğlu, 16 Kasım 1909: s.2). Millî eğitim kulübünün bu konuda yapmış olduğu yardımlar sayesinde fakir çocukların masrafları karşılanarak eğitim-öğretim sürecinde ihtiyaçları giderilmiştir.

2. Rüştiye Mektebi

1883-1884 yıllarına gelindiğinde Kastamonu'nun da dâhil olduğu Selanik, Bursa ve Beyrut gibi merkezlerde Kız Rüştiyeleri açılmıştır (Kurnaz, 2013: s.99). II. Abdülhamid Dönemi'nde bazı vilayetlerde

¹⁶ Köroğlu, 24 Nisan 1912, 3-4.

bulunan rüştiye sayıları şöyledir (Devlet Salnamesi, *Kastamonu Vilayeti*, 1321 (1903): s.596-866; Kodaman, 1999: s.103):

Tablo 11: II. Abdülhamid Döneminde Vilayetlerde Bulunan Rüştiye Sayıları

<i>Vilayet</i>	<i>Rüştiye</i>
Ankara	12
Aydın	33
Bursa	18
Erzurum	4
Edirne	14
Konya	3
Kastamonu	7
Manastır	7
İzmir	4
Sivas	10
Suriye	3
Trabzon	15
Van	8

Kaynak: Devlet Salnamesi, *Kastamonu Vilayeti*, 1321 (1903), 596-866; Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999), 103.

Tablo 11'e göre vilayetler arasında en çok rüştiye sayısı olan il Aydın'dır. Aydın ilinden sonra Ankara, Bursa, Edirne, Trabzon vilayetlerinin diğer illere göre rüştiye sayısı daha fazladır. Bu vilayetler arasında Kastamonu vilayetindeki rüştiye sayısının 7'dir. Erzurum, Konya, İzmir ve Suriye'ye nazaran rüştiye sayısı fazla olsa da Kastamonu vilayeti için bu sayı yeterli değildir. Bu sayının kısa süre zarfında artması ise sevindiricidir. 1887-1888 yıllarında Kastamonu'da 25 erkek rüştiyesi bulunurken 2 öğrencili, 2 kız rüştiyesi bulunmaktadır (Devlet Salnamesi, 1305: s.241-253). Bu durumda toplam 27 rüştiye vilayette faaliyet göstermiştir.

1893 yılında Kastamonu vilayet salnamesinden edindiğimiz bilgiye göre bu tarihte vilayette 79¹⁷ öğrencili bir kız rüştiyesi bulunmaktaydı (Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1893; Gömeç, 2016: s.21). Kız rüştiyesinde görev alan öğretmen hanımların isimleri ve toplam öğrenci sayıları ise şu şekildedir(Kastamonu Vilayet Salnamesi, s.121):

Tablo 12: 1893 Yılı Kastamonu Kız Rüştiyesi Öğretmenleri ve Öğrenci Sayısı

<i>Memuriyet</i>	<i>Memurun İsmi</i>
Birinci Öğretmeni	Hâfıza Zeliha Hanım
Müdür Yardımcısı	Hâfıza Şefika Hanım
İkinci Öğretmeni	Safiye Hanım
Nakış ve Dikiş öğretmeni	Zevice Hanım
	Öğrenci sayısı: 79

Kaynak: Kastamonu Vilayet Salnamesi, Kastamonu Vilayet Matbaası, Kastamonu, (1893), 121.

Tablo 12'de belirtilen kız öğrenci sayısının 1894 yılında 79'dan 68'e düştüğünü görülmektedir (Hayta-Ünal, 2001: s.39). 1896 yılın kayıtlarına göre vilayette bulunan kız rüştiyesinin öğrenci sayısının yine 68 olması ayrıca okulda kadın hoca sayısının 5 olması da dikkat çekicidir. 1898-1899 yıllarında kız rüştiyesinin öğrenci sayısı ise 61 olmuştur (Maarif Salnamesi, 1319: s.735). Bu sayıların her geçen yıl azalmış olması kız çocuklarının ilkokuldan sonraki süreçte eğitim hayatına devam etmelerinde belirli bir disiplinin olmadığını düşünebiliriz. 1895-1901 yılları arasında Kastamonu Kız Rüştiyesi öğretmen kadrosu ise şu şekildedir (Maarif Salnamesi (1316): s.1128; (1317): s.1313; (1318): s.1485; (1319): s.735; (1321): s.616.; Kastamonu Vilayet Salnamesi (1317): s.152; (1321): s.166):

¹⁷ 1883-1884 yılı kayıtlarına göre ise Kastamonu'da bulunan kız rüştiyesinin öğrenci sayısı 38'dir. Diğer vilayetlerden Selanik 77, Bursa 30 olarak bildirilmektedir. Devlet Salnamesi, (1301), 385-395.

Tablo 13: 1895-1901 Yılları Arasında Kastamonu Kız Rüştîyesi Öğretmen Kadrosu

<i>Memuriyet</i>	<i>Memurun İsmi</i>
Birinci Öğretmeni	Hâfıza Zeliha Hanım
İkinci Öğretmeni	Safiye Hanım
Riyaziye Öğretmeni	Ali Behçet Efendi
Nakış ve Dikiş öğretmeni	Hâfıza Huriye Hanım
Müdür Yardımcısı	Hâfıza Şefika Hanım
Yardımcı	Hâfıza Huriye Hanım

Kaynak: Maarif Salnamesi, (1316), 1128; (1317), 1313; (1318), 1485; (1319), 735; (1321), 616.

1900-1901 eğitim-öğretim yılında, Kastamonu'da kız rüştîyesi öğrenci sayısı 76'ya yükselmiştir (Maarif Salnamesi, 1903-1904 (1321): s.616). 1900-1901 eğitim-öğretim yılının eğitim kadrosu şu şekildeydi (Maarif Salnamesi, 1903-1904 (1321): s.166):

Tablo 14: 1900-1901 Eğitim-Öğretim Yılı'nın Eğitim Kadrosu

<i>Memuriyet</i>	<i>Memurun İsmi</i>
Birinci Öğretmen	Hâfıza Zeliha Hanım
İkinci Öğretmen	Safiye Hanım
Riyaziye Öğretmeni	Ali Behçet Efendi
Nakış ve Dikiş öğretmeni	Hâfıza Huriye Hanım
Yardımcı	Hâfıza Şefika Hanım
Kapıcı	Hâfıza Huriye Hanım

Kaynak: Maarif Salnamesi, (1321), 166

Tablo 14'den anladığımıza göre Kastamonu Kız Rüştîyesinin ilk öğretmeni olan Zeliha Hanım¹⁸ ve ikinci öğretmen Safiye Hanım, 1893 yılından 1901 yılı eğitim-öğretim yılına kadar görev yapmıştır. Bunun yanında kız rüştîyesinde matematik derslerini Ali Behçet Efendi vermiştir. Ayrıca okul yardımcısı olan Huriye

¹⁸ Kastamonu İnas Rüştîyesinden emekli olacak olan Hafız Zeliha Hanım, 2 Şubat 1909'da Deveciler Camiinde yapılan hafız toplantısında yapılan duadan sonra kürsüye çıkmış ve 3. orduda görev yapan askerlerin kışlık ihtiyaçlarını anlatarak halktan yardım istemiştir. Ok, İttihat ve Terakki'nin Yeminsiz, 222.

Hanım'ın da uzun bir süre okulda görev aldığını görülmektedir. 1900-1901 eğitim-öğretim yılında Kastamonu vilayetine bağlı sancak, kaza ve nahiyelerdeki rüştiye mektebi ve öğrenci sayıları şu şekildedir (Maarif Salnamesi, 1903-1904 (1321): s.613-616):

Tablo 15: 1900-1901 Eğitim-Öğretim Yılında Kastamonu Vilayetine Bağlı Sancak, Kaza ve Nahiyelerdeki Rüştiye Mektebi ve Öğrenci Sayıları

<i>Sancak, Kaza, Nahiye</i>	<i>Öğrenci sayısı</i>
Kastamonu Kız Rüştiyesi	76
Sinop Kız Rüştiyesi	52
Taşköprü	80
İnebolu	74
Cide	52
Daday	26
Abana	-
Safranbolu	83
Tosya	79
Boyabat	50
Çerkeş	49

Kaynak: *Maarif Salnamesi*, (1321), 613-616.

Tablo 15'i incelediğimizde Kastamonu Kız Rüştiyesi öğrenci sayısı vilayet merkezinde 76 iken vilayete bağlı sancak ve kazalarda bu sayının daha fazla olduğu yerler vardır. Taşköprü kız rüştiyesi öğrenci sayısı 80, Safranbolu'nun 83, Tosya'nın 79'dur. Hatta İnebolu kazasının öğrenci sayısı neredeyse vilayet merkezi ile aynıdır. Bu verilere göre kız çocuklarının eğitim hayatına rüştiyelerde devam etme süreçleri Kastamonu genelinde değişiklik gösterirken bazı kazaların öğrenci sayısının merkez kazaya nazaran daha fazla olması kız çocuklarının okuması konusunda önemli oranda fikir ayrılıklarının olduğunu göstergesidir. Tabi bu sayılar bölgelerde bulunan kız ilkokulu ve öğrenci sayılarının oranı ile bağlantılı olabilir. Ancak bu oranlar buldukları merkezlerde kız çocuklarının okumasına olan bakış açısının bir ifadesidir.

Kastamonu vilayeti ve kazalarında 1906-1907 yıllarında 8 erkek, bir tane de kız rüştiyesi mevcuttur (Devlet Salnamesi, 1328: s.336-

399). 1909'da ise vilayet dâhilinde toplam 23 rüştiyeden söz edilirken bu rüştiyelerden sadece bir tanesinde 3 öğretmen bulunmaktaydı. 22 mektepte ise sadece 1 öğretmen, 14 mektepte iki öğretmen vardı. Bu sayılara göre, maarif tarafından yapılacak ıslahatlarla öğretmen ihtiyacının giderilmesi ve her mektepte 3 öğretmen olması gerekmektedir. Ayrıca vilayette sadece Kastamonu ve Sinop'ta birer kız rüştiyesinin bulunduğunu, bütün liva ve kaza merkezlerinde birer kız rüştiyesi açmanın gerekliliği söz konusuydu. Fakat bunun için gerekli paranın toparlanacağına dair şüpheler olmuş, bunun pek mümkün olmadığına inanılmıştır (Koroğlu, 6 Nisan 1919: s.3).

Kastamonu Rüştiye Mektebinin 1907-1908 eğitim öğretim yılına ait ders programına baktığımızda Kastamonu Rüştiye Mektebindeki ders programı şu şekildedir (Koroğlu, 28 Ekim 1909: s.4):

Tablo 16: Kastamonu Rüştiye Mektebi 1907-1908 Eğitim Öğretim Yılı Ders Programı

<i>Verilen Dersler</i>	<i>1.Yıl</i>	<i>2.Yıl</i>	<i>3.Yıl</i>
Kur'an-ı Kerim	3	2	1
Din Kültürü	2	2	2
Türkçe	6	5	4
Farsça	-	1	1
Arapça	3	2	1
Matematik	-	2	2
Hesap	2	2	1
Tarih	2	1	2
Coğrafya	2	2	2
Yazı	2	1	1
Resim	-	1	1
Fransızca	-	1	1
Fen Bilgisi	2	1	2
Yurttaşlık Bilgisi	-	1	2

Kaynak: Koroğlu, 28 Ekim 1909, 4.

Tablo 16'ya baktığımızda kız rüştiyelerinin ders programlarına göre bu okullarda sosyal bilimler, fen bilimleri ve din bilgisi dersleri bir arada verilmekteydi. Şunu diyebiliriz ki rüştiyeden mezun olan bir öğrenci donanımlı bir eğitim almış olmaktadır. Ayrıca ders

programı incelendiğinde diğer derslere nazaran Türkçe ders saatinin fazla olması Türkçe dersine verilen önemi gösterirken millî bir anlayış içerisinde eğitim verildiğini göstermektedir.

Kastamonu Kız Rüştüyesi, Kastamonu Sanâyi Mektebinde olduğu gibi el işleri ile meşgul olmuştur. Köroğlu Gazetesi'nin 22 Temmuz 1910 yılına ait nüshasında, kız sanâyi mektebi ile kız rüştüyesi öğrencilerinin mesailerinin takdir edilmeye değer olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Kız Sanâyi Mektebi öğrencilerinin kısa bir zaman içinde meydana getirdikleri halı ve seccadelerdeki (ziyadelik, çokluk) nakış ve dikişlerinde var olan zarafet ve inceliğin herkesi hayrete düşürecek kadar muazzam olduğu ifade edilmiştir (Köroğlu, 22 Temmuz 1910: s.3). Bununla birlikte kız rüştüyesi öğrencilerinin de aynı şekilde işler yaptığı ifade edilmiştir.

3. Sanâyi Mektebi

Osmanlı'da Kız Sanayi Mektebi, İstanbul'da ilk kez 1869'da kurulmuş,¹⁹ Mithat Paşa'nın hareketiyle faaliyete geçen bu okullarda kızlara dikiş ve dokuma eğitimi verilmiştir. Bu derslerin eğitimini vermek için Avrupa'dan öğretmen getirilmiştir (Caporal, 1982: s.105). Bu bağlamda Yedikule'de kurulan kız ıslahhanesinin amacı sargı bezi hazırlamak ve çamaşır dikmekti. Mekteplerde kızlar için okuma-yazma öğretmekten ziyade sanat öğretmek ve bu şekilde kızların kendi ihtiyaçlarını karşılamaları amaçlanmıştır (Ayrıl, 1983: s.46; Akyüz, 2001: s.159). Kastamonu Kız Sanâyi Mektebi'nin açılması Kastamonu Valisi M. Enis Paşa'nın görevi sırasında gerçekleşmiş ve yatılı sanâyi mektebi bünyesinde 1899'da kız sanâyi mektebinin açılış töreni yapılmıştır (Eski vd, 2008: s.27-28). Öğrenim süresi üç yıl olan bu mektebe 11-13 yaşlarında 20 fakir öğrenci alınmıştır. Ayrıca vilayet mütercimi Tefik Bey'in kızı da öğretmen olarak bu okulda göreve başlamıştır. Kastamonu Valisi Enis Paşa Kastamonu Kız Sanâyi Mektebi'nin açılış töreninde bir

¹⁹ Taşkıran, *Cumhuriyetin 50. Yılında*, 27; Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin*, 68-69.

konuşma yapmış, konuşmasında evlerin en önemli ihtiyaçlarından biri olan halının öneminden bahsederek halıcılık sanatının devam etmesi için mekteb-i sanayinin bir şubesinin açılacağını haberini vermiştir. Enis Bey, bu sanatın Kastamonulu evlatlar tarafından yapılmasına imkân tanıyacak olan kız sanâyi mektebine çok güvendiğini belirterek bu okulun açılması ile hem ekonomik anlamda hem de sanatsal anlamda büyük adım olduğunu söylemiştir. Bu mektep aynı zamanda anasız, babasız çocukların memleketin ilim nimetinden ve eğitim nimetinden faydalanabilmesine; mektepte bu çocukların yaşamlarına da dokunularak sosyal anlamda yaşanan sorunlara çare olabilmesine imkân verecekti. Tüm bu amaçlar etrafında mekteb-i sanâyi için bir komisyon oluşturulmuş, müdür yardımcısı, azalardan Mektubi Bey, idare meclisi heyetinden vilayet başkâtibi İzzetli Lütü ve Matbaa Müdürü Efendi bu komisyonda görev almıştır (Eski, 2000: s.78).

Köroğlu Gazetesi'nin 28 Kasım 1912 tarihli nüshasında, kız sanâyi mektepleri ile ilgili olarak Kastamonu Kız Sanâyi Mektebi'nin zamanında erkek sanâyi mektebine bir şube olmak üzere açılmış olduğu halde oldukça ilerleme kaydettiğine değinilmiştir. Ayrıca bu okulun müdüriyetinde bulunan Hafız Hüsnü Efendi'nin hizmetleri takdirle karşılanmıştır. Sanâyi mektebinde dersten ziyade zanaata özen gösterilmekte olduğu ve hanım kızlara elbise biçmek, dikiş dikmenin yanında bir evin alacağı düzen, temizlik kuralları öğretilmekteydi. Mevcut halıcılık sanatının²⁰ ilerlemesi için eksikliklerin tamamlanması amacıyla da komisyon çalışmalarına ağırlık verilmiştir (Köroğlu, 28 Kasım 1912: s.2-3).

²⁰ Mesleki eğitim veren bu mekteplerin programı oldukça zengin bir içeriğe sahipti. Bu okullarda geleneksel sanatlarda ders olarak verilmekteydi. Ders programında dokumacılık, terzilik, kunduracılık, dericilik, saraçlık, boyacılık, hasırcılık, dikiş makineciliği, müretteptik, mücellittik, litografik dersleri bulunmaktaydı.²⁰ Bu program dâhilinde eğitimlerin eksiksiz ve tam teşekküllü devam etmesi amacıyla yurt içinde tedariki mümkün olmayan bazı aletlerin yurt dışından getirilmiştir. *Kastamonu Vilayet Salnamesi*, 1293 (1876), 69. Ayrıca bkz. *Sivas Vilayet Salnamesi*, 1287 (1870), 83.- *Erzurum Vilayet Salnamesi*, 1291 (1874), 55.

Kastamonu Kız Sanâyi Mektebi öğrencileri, kendilerinden beklenen çalışmaları yapmak için mektep faaliyetlerine devam ederken diğer taraftan da sosyal dayanışma faaliyetlerine katılmışlardır. Bu vatansever öğrenciler, Donanma-yı Osmanî Cemiyeti'ne kendi bütçeleri doğrultusunda yardımlarda bulunarak ülke savunmasına da destek olmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda, Kastamonu Kız Sanâyi Mektebi öğrencilerinin 1911 yılı haziran ayında, Donanma-yı Osmanî Kastamonu Merkez Şubesine yaptığı yardımlar şu şekildedir (Köroğlu, 30 Haziran 1911: s.4):

Tablo 17: Kastamonu Kız Sanâyi Mektebi Öğrencilerinin Donanma-yı Osmanî Kastamonu Merkez Şubesine Yaptığı Yardımlar

<i>Numara</i>	<i>Eşya</i>	<i>Öğrenci no</i>	<i>Öğrenci İsmi</i>
820	Yol için su bardağı	42	Hamide Hanım
821,822,823	İşlemeli çevre, para kesesi, Telli kök peşkir	60	Hafız Asiye Hanım
824,825	İşlemeli çevre, işlemeli uçkur	31	Hafız Emine Hanım
826	İşlemeli uçkur	11	Makbule Hanım
827	Peşkir	13	İsmet Hanım
828	İşlemeli çevre	49	Zehra Hanım
829	Havlü	88	Kadriye Hanım
830	Peşkir	75	Afife Hanım
831	Peşkir	89	Hacer Hanım
832,833	Kar-ı kadim havlu, çevre	126	Pakize Hanım
834	İşlemeli uçkur	25	Hafız Nazire Hanım
835	Çevre	20	Emine Hanım
836	Peşkir	63	Hamide Hanım
837,838	Tütün kesesi, etamin üzerine işlemeli ayak minderi	65	Suphiye Hanım
839	Havlü	71	Meysire Hanım
840	Kar-ı kadim kılıç	-	Hayriye Hanım
841	İşlemeli havlu	85	Safiye Hanım
842	İşlemeli havlu	99	Hacer Hanım
843	Havlü	-	Hafız Firdevs Hanım
844	Havlü	-	Hatice Hanım

845,846	Gömlek, kar-ı kadim tabanca	43	Hafız Safiye Hanım
847	Peşkir	113	Hafız İsmet Hanım
848	İşlemeli havlu	102	Hafız Feride Hanım
849	Peşkir	1	Hafız Emine Hanım
850	Peşkir	12	Hafız Nazire Hanım
851	İşlemeli havlu	103	Hafız Şahende Hanım
852,853	Gayrab, havlu	16	Hafız Sıdıka Hanım
854,855	Kırmızı telli peşkir, para kesesi	98	Hafız Fevziye Hanım
856	Uçkur	5	Hafız Aliye Hanım
857	Çevre	117	Hafız Şaziye Hanım
859	Peşkir	110	Hafız İsmet Hanım
860	Peşkir	8	Hafız Zekiye Hanım
863	Çevre	93	Hüsnüye Hanım
864,865	Yağlık, para kesesi	101	Saide Hanım
866	Peşkir	118	Zehra Hanım
867	Mendil	84	Aliye Hanım
868	Yağlık	58	Zehra Hanım
869	Tütün kesesi	17	Saniye Hanım
870	Kar-ı kadim işlemeli peşkir	35	Atiye Hanım
871	Kırmızı peşkir	95	Refiha Hanım
872	İşlemeli girap	27	Eftadya Hanım
873	Gömlek	41	Hayriye Hanım
874	İşlemeli uçkur	48	Firdevs Hanım
875,876	Sırma işlemeli çevre, sırma işlemeli uçkur	120	Saadet Hanım
877,878	Kar-ı kadim tabanca	44	Hafız Emine Hanım
879	Kar-ı kadim tabanca	47	Zehra Hanım
880	Kar-ı kadim tabanca	-	Melek Hanım
881	İşlemeli çevre	57	Nazime Hanım
882	Kırmızı Telli peşkir	19	Hafız Hüsnüye

			Hanım
883	İşlemeli Çevre	112	Naciye Hanım
884	Peşkir	52	Mısra Hanım
885	Havlu	104	Hafız Zübeyde Hanım
886	İşlemeli Havlu	51	Zahide Hanım
887	Sırmalı çevre	107	Şükriye Hanım
888	Peşkir	61	Şaziye Hanım
889	Yağlık	112	Zehra Hanım
890	Peşkir	81	Fatma Hanım
891,892	İşlemeli uçkur, girap	94	Abide Hanım
893	İşlemeli uçkur	29	Düriye Hanım
894	İşlemeli Mendil	-	Nuriye Hanım
895	Elbezi	38	Latife Hanım
896	-	-	Aliye Hanım
897	Peşkir	46	Hacer Hanım

Kaynak: Köroğlu, 30 Haziran 1911, 4

Köroğlu Gazetesi'nin 28 Kasım 1912 tarihli nüshasında, kız sanâyi mektepleri ile ilgili olarak Kastamonu Kız Sanâyi Mektebi'nin zamanında erkek sanâyi mektebine bir şube olmak üzere açılmış olduğu ve pek çok ilerleme layık olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte bu okulun müdüriyetinde bulunan Hafız Hüsnü Efendi'nin hizmetleri övgü ile karşılanmıştır. Bununla birlikte sanayi mektebinin bazı engeller yüzünden önceki çekiciliğini kaybettiği ve kurulması ile amaçlanan hedefe ulaşamadığı belirtilmiştir. Sanâyi mektebinde dersten ziyade zanaata özen gösterilmekte olduğu ve hanım kızlara elbise biçmek, dikiş dikmenin yanında bir evin alacağı düzen, temizlik kuralları öğretilmekteydi. Bununla birlikte mevcut halıcılık sanatının ilerlemesi için eksikliklerin tamamlanması amacıyla valilik bünyesinde Millî Eğitim Müdürü Raif, Reji Merkez Müdürü Adil, Mekteb-i Sultani Müdürü İhsan ve Uğurluzade Münir Beyler'den oluşan bir komisyon oluşturulmuştu. Gazetede yer alan bu yazının sonunda memleketin ilerlemesi ve gelişmesi için elinden gelen bütün fedakârlığı gösteren, hiçbir hizmetten kaçmayan Vali Mehmet Bey'e teşekkür edilmiştir (Köroğlu, 28 Kasım 1912: s.2-3).

Kastamonu Kız Sanâyi Mektebi, 1912 yılının Kasım ayında Uzun Yol'da bulunan binadan taşınmış, sanâyi mektebinde eğitim gören kız çocuklarının sağlık açısından elverişli bir ortamda olmadıkları düşünülerek okul Evliye Efendi'nin konağına nakledilmiştir. Konağın kız sanâyi mektebi olarak kullanılmasına ve kirasının da 300 kuruş olmasına karar verilerek bu bedeli belirleyen merhum Evliye Efendi'nin damadı olan Abdullah Efendi'ye teşekkür edilmiştir (Köroğlu, 5 Aralık 1912: s.2). 1913 yılı Ağustos ayında Kastamonu Kız Sanâyi Mektebi için bir piyango hazırlanmıştır. Piyango biletlerinin satışında büyük fedakârlık gösteren ve 51 adet bilet satarak okul yararına kazanç elde eden Göl nahiyesi müdürü Reşat Bey'e teşekkür edilmiştir (Köroğlu, 7 Ağustos 1913: s.2). Kastamonu Kız Sanayi Mektebi, I. Dünya Savaşı sonrasında kapanmış ancak ilerleyen yıllarda bu okulların içeriğine benzer şekilde kurslar açılarak kızların mesleki eğitimine devam edilmiştir (Eski, 2008: s.6-7). Kastamonu Kız Sanayi Mektebi sadece bir eğitim yuvası değil aynı zamanda sosyal faaliyetlerin yapıldığı önemli merkezlerden biri olmuştur. Kız çocuklarına mesleki anlamda eğitim veren bu kurumlar kızların meslek sahibi olmalarına ve el becerisi kazanmalarında önemli oranda katkı sağlamıştır. Ayrıca kız çocuklarının eğitilmiş bireyler olarak topluma kazandırılması konusunda kız sanayi mekteplerinin yeri oldukça önemlidir.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin bünyesinde XIX. yüzyılda başlayan ve XX. yüzyılda kendini gösteren demokratikleşme ve modernleşme çabası birçok sahada olduğu gibi kadınların toplumsal sahadaki etkinliğini de arttırmıştır. Kültürel anlamdaki çalışmaların da öncülüğünü yapan kadınların hemcinslerine yönelik engellemelerin kaldırılmasına gösterdikleri alakanın yanında devlet politikasındaki değişimler eğitim-öğretim anlayışını da olumlu yönde etkilemiştir. Osmanlı'da eğitim alanında yaşanan gelişmeler İstanbul ile sınırlı kalmamış yeni kanunlar çerçevesinde taşrada da kendini göstermiştir. Bu bağlamda Kastamonu vilayetindeki eğitim ve

kızların eğitilmesi meselesi özellikle yerel basında çok fazla konu edilmiş ve geleceğin anne adaylarının eğitilmiş olması konusunda ısrarcı davranılmıştır. 1893 yılında Kastamonu vilayetinde bulunan iptidailerde kız öğrenci sayılarının erkek öğrencilerin sayısına oranı düşük olmasına karşın 1903 yılında Kastamonu vilayet merkezinin iptidai sayısının Kastamonu'nun kazası olan Tosya kazasına oranla düşük olması dikkat çekici bir durumdur. Burada bazı kazalardaki eğitimin ve okullaşma oranının vilayet merkezine göre daha fazla oranda olması kazalardaki eğitim ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Bununla birlikte Kastamonu'da eğitimin köylere kadar yaygınlaştırılmak istenmesi bu konuda halkın eğitim adına yapmış olduğu bağışlardan anlaşılmaktadır. Yine vilayet bütçe verilerinde eğitime ayrılan bütçe oranları Kastamonu'da eğitime verilen önem konusunda aydınlatıcı olmuştur.

Kastamonu'da bulunan gayrimüslimlere ait okullardaki öğrenci sayılarına baktığımızda kız öğrenci sayılarının erkek öğrenci sayılarına olan oranı arasındaki farkın Müslüman okullarına göre daha az olması gayrimüslimlerin kızların eğitimi konusunda hassas davrandıklarını göstermektedir. 1903 Kastamonu salnamesine göre Kastamonu'da bulunan Ermeni mekteplerinin kız öğrenci sayılarının erkek öğrenci sayılarına yakın olması bu durumun bir göstergesidir. Bununla birlikte Kastamonu kazası olan Taşköprü'de kız mektebi öğrenci sayılarının erkek mektebi öğrenci sayılarının oranına olan yakınlığı dikkate değer bir durumdur. Yine 1903 yılında İnebolu kazasında üç erkek mektebinin yanında iki kız mektebinin bulunması kızların eğitime verilen önemin göstergesidir. 1909 yılında Kastamonu'da Numune İlkokulunun yapımı için yardım kampanyalarının düzenlenmesi ve Devrekâni kazasında okul için para toplanması halkın eğitime destek verdiğinin kanıtıdır. Devrekâni'de yapılan yardımlarda özellikle Şerife Hanım'ın yatak, yorgan vererek yardıma destek olması kadınların toplumsal anlamda sorumluluk sahibi olduklarının göstergesidir. Ayrıca Kastamonu'da açılacak olan Numune İlkokulundan kızların da faydalanabileceğinin dile getirilmesi

kızların eğitimi konusunda önemli bir adımdır. Kastamonu'da okullaşma faaliyetlerinde devlet bünyesinde yapılan kurumların dışında halkın verdiği destek nazarında okullar yapılmış ve bu kapsamda yardım amaçlı tiyatro gibi sosyal etkinlikler düzenlenmiştir. Gayrimüslimler tarafından düzenlenen bu etkinliklerde kız öğrenciler de rol almış, öğrenciler yardımlara dâhil olmuşlardır. Bu bağlamda bu tarz etkinliklerin Müslümanlar tarafından da yapılmasının iyi olacağı dile getirilmiş ve halk bu konuda teşvik edilmiştir.

XIX. yüzyılın son çeyreğinde ülke genelinde rüştiyelerin faaliyet göstermesi ile birlikte Kastamonu'da da kız rüştiyesinin açılması kız öğrencilere orta öğretime devam etme şansı vermiştir. Ancak ülke genelinde yaşanan kadın öğretmen sayısındaki sıkıntı Kastamonu Kız Rüştiyelerini olumsuz etkilemiştir. Kastamonu'da ilk açıldığı yıllarda kız rüştiyesinin öğrenci sayısındaki azalmalar kızların orta öğretimi konusunda çok disiplinli davranılmadığının da bir göstergesi olabilir. Bununla birlikte bazı kazalarda kızların rüştiye olmadığı için eğitim hayatına devam edememesi halka huzursuzluk vermiş bu konudaki şikâyetler dile getirilmiştir. 1906-1907 yıllarında Kastamonu'da sekiz erkek bir kız rüştiyesinin bulunması bu durumun bir göstergesidir. Bununla birlikte Kastamonu'da kızların mesleki eğitime kavuşması kız sanayi mektebinin açılmasıyla başlamış ve kızların sanatsal faaliyetlerdeki etkinliği gündeme gelmiştir. Kızların elişleri konusunda eğitilmesi özellikle halıcılık sanatının gelişmesi için kız sanayi mekteplerine önem verilmiştir. Kastamonu'da ihtiyaç sahibi kızların meslek edinmesi ve topluma kazandırılması açısından sanayi mektebinin önemi oldukça büyüktür. Bunların dışında Kastamonu Kız Sanayi Mektebinin ve öğrencilerinin sosyal etkinliklerde, yardım faaliyetlerinde yardımlara dâhil olmaları bu konuda çaba göstermeleri bu okullarda mesleki eğitimle sınırlı kalınmadığının toplumsal dayanışmaya da destek olduklarının göstergesidir. Özellikle 1911 yılında kız sanayi mektebi öğrencilerinin Donanmayı Osmanî Kastamonu Merkez Şubesi'ne yaptığı yardımlar

bünyesinde Osmanlı donanmasının ihtiyaçlarını karşılamak için gömlek, havlu, peşkir gibi eşyaların toplanması dikkate değer bir durumdur.

Kaynakça

- Altın, H.(2008). "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimizdeki Yeri", Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. I, s. 13.
- Akyüz, Y. (2001). Türk Eğitim Tarihi, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Alkan, M. Ö. (2000). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839- 1924, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Ayral, T. (1983). Atatürk ve Kadın Hakları "Türkiye'de Mesleki ve Teknik Öğretim", Ankara.
- BOA, MF. MKT. 682/67.
- BOA, MF. MKT. 432/34.
- Caporal. B. (1982). Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Cevad, M.(1338/1920).Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı, İstanbul.
- Devlet Salnamesi, (1301).
- Devlet Salnamesi, (1305).
- Devlet Salnamesi, (1321).
- Devlet Salnamesi, (1328).
- Duman, Ö. (2019). 1328-1329 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası Işığında Osmanlı Devleti'nde Eğitim, (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Düster, Birinci Tertip, 4/19.
- Ergin, O. N. (1977). Türkiye Maarif Tarihi, İstanbul: Eser Neşriyat.
- Ergün. M. (1996). İkinci Meşrûtiyet Devrinde Eğitim Hareketleri 1908-1914, Ankara.
- Erzurum Vilayet Salnamesi, 1291 (1874).
- Eski, M.- YILMAZ. S.- YAKUPOĞLU. C. (2008). Selçuklu'dan Günümüze Kastamonu Eğitimine Bir Bakış, Kastamonu Valiliği.
- Eski. M. (2000). Kastamonu Valileri, Ankara: Kastamonu Valiliği.
- Eski. M. (2008). 20. Yüzyılda Kastamonu Kadınları, Ankara.

- Eyyüpgiller, K. K. (1999). Bir Kent Tarihi Kastamonu, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Gömeç, S.Y. (2016). Kastamonu Salnamesi, Ankara: Berkan Yayınevi.
- Hayta. N. – ÜNAL. U. (2001). “1312 (1894) yılı Kastamonu Vilayeti Salnamesine göre Kastamonu Vilayeti”, I. Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri, Kastamonu.
- Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1293 (1876).
- Kastamonu Vilayet Salnâmesi. 1311(1893). Kastamonu: Kastamonu Vilayet Matbaası.
- Kastamonu Vilayet Salnamesi, (1903).
- Kocaoğlu. B. (2011). İl Genel Meclis Tutanaklarına Göre 1913-1914 Yıllarında Kastamonu, (Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek lisans Tezi.
- Koçer. H. A. (1974). Türkiye’de modern eğitimin doğuşu ve gelişimi (1773-1923), Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul.
- Kodaman. B. (1999). Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Köroğlu, 6 Mart 1909, 3.
- Köroğlu, 28 Mayıs 1909, 3.
- Köroğlu, 16 Temmuz 1909, 3-4.
- Köroğlu, 22 Temmuz 1910, 3.
- Köroğlu, 28 Ekim 1909, 4.
- Köroğlu, 11 Kasım 1909, 2.
- Köroğlu, 18 Kasım 1909, 2.
- Köroğlu, 23 Aralık 1909, 4.
- Köroğlu, 14 Ocak 1910, 3-4.
- Köroğlu, 15 Nisan 1910, 2-3.
- Köroğlu, 13 Kasım 1910, 3.
- Köroğlu, 13 Kasım 1910, 4.
- Köroğlu, 30 Haziran 1911, 4.
- Köroğlu, 10 Ocak 1912, 4.
- Köroğlu, 28 Kasım 1912, 2-3.
- Köroğlu, 29 Ocak 1912, 2.
- Köroğlu 20 Ocak 1916, 4.
- Köroğlu, 6 Nisan 1919, 3.
- Kurnaz. Ş. (1992). Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923), Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Kurnaz, Ş. (2011). Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923), İstanbul: Ötüken Neşriyat,
- Kurnaz. Ş. (2013). Osmanlı Kadının Yükselişi (1908-1918), İstanbul: Ötüken Yayınları.

- Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, 1869.
Maarif Salnamesi, (1316),(1317), (1318), (1319), (1321).
Maden. F. (2012). XVIII. Yüzyılın Sonlarında Kastamonu, Roza Yayınevi, İstanbul.
Ok. S. (2012). İttihat ve Terakki'nin Yeminsiz Kadınları, Destek Yayınevi, İstanbul.
Özçelik. Ö. (2022). I ve II Numaralı Anadolu Ahkâm Defterleri 'ne Göre Kastamonu (1742-1743), Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu.
Servet-i Fünun, 12 Kasım 1897.
Servet-i Fünun, Maarife Hizmet (İnebolu'nun Orine Karyesinde Açılan Mektep), 46/1177.
Sivas Vilayet Salnamesi, 1287 (1870).
Şişman, A. (2008). "Osmanlı Devleti'nde Batılı Anlamda Mesleki ve Teknik Eğitimin Doğuşu "Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1, 27-43.
Taşkiran, T. (1973). Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
Topçubaşı. M.- EYYÜPGİLLER. K.K. (2008). "Kastamonu'da 19. Yüzyıl Kamu Yapıları", Üsküdar'a kadar Kastamonu, YKY, İstanbul.
Yılmaz, M. (2008). (haz.), Lütfü Seymen, Üsküdar'a Kadar Kastamonu, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.